

ELŐSZÓ

Az MTA Közgazdaság-tudományi Intézete az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány támogatásával 2000-ben indította el a magyarországi munkapiac és foglalkoztatáspolitikai aktuális jellemzőit bemutató és a témakör egy-egy területét részletesen elemző Munkaerőpiaci tükör című évkönyvsorozatot. Az elmúlt években a kötetek tartalmának összeállítása során mindvégig arra törekedtünk, hogy az államigazgatásban dolgozó szakemberek, az önkormányzatokban, a civil szervezetekben, a közigazgatási hivatalokban, az oktatási intézményekben, a kutatóintézetekben dolgozók, a sajtó munkatársai napi munkájukban jól használható információkat kapjanak a magyarországi munkapiaci folyamatokról, a foglalkoztatáspolitikai jogszabályi és intézményi környezetéről, a magyarországi munkapiaccal foglalkozó hazai és nemzetközi kutatások friss eredményeiről. Fontos szempont volt, hogy az évkönyvsorozatban publikált elemzések, adatok a felsőfokú oktatásban is jól felhasználható ismereteket adjanak a munkagazdaságtan, az emberierőforrás-gazdálkodás különböző témaköreiben.

Megőrizve a sorozat szerkesztőinek korábbi gyakorlatát, idén is kiválasztottunk egy területet, amelyet különösen fontosnak tartottunk a magyarországi munkapiaci folyamatok megértése, a tényeken alapuló foglalkoztatáspolitikai eredményessége szempontjából. A szerkesztőbizottság döntése alapján az idei Közélpép az egészségi állapot és a munkaerőpiac kapcsolatát tárgyalja. Az egyes fejezetek megírásánál ahol lehetett, igyekeztünk kitérni a koronavírus-járvány 2020. tavaszi hullámával kapcsolatos fejleményekre. A kiadvány öt fő részből áll.

1. A magyarországi munkapiac, 2019–2020

A magyar gazdaság 2019-ben az előző évekhez hasonló növekedési dinamikát mutatott, a GDP 4,9 százalékkal nőtt, ami elősegítette a munkavállalók számára kedvező munkapiaci környezet fennmaradását. A 20–64 éves népesség 75,3 százaléka minősült foglalkoztatottnak, így a 2020-ra kitűzött európai uniós célszámot már 2019-ben sikerült realizálni, és ezzel az értékkel a tagországok középpozíciójába kerültünk. A 2019. évi foglalkoztatási mutató az Európai Unió egyik legalacsonyabb munkanélküliségi rátájával párosult, a 3,4 százalékos hazai értéknél alacsonyabbal csak három tagország büszkélkedhetett.

A hazai munkakínálat – döntően demográfiai és strukturális okokból – csak részben tudta követni a munkakereslet növekedését, ezért tovább bővült a külföldi munkavállalók foglalkoztatása. A feszes munkapiac miatt javult a munkavállalók alkuereje, így folytatódott a keresetek dinamikus növekedése. A munkavállalók keresete átlagosan 11,4 százalékkal haladta meg az előző évit, a 2017 és

2019 közötti időszakban pedig a keresetek reálértéke összességében több mint 28 százalékkal nőtt. Meg kell azonban említeni, hogy a 2019-es évet jellemző kedvező munkapiaci környezet 2020 márciusától – a koronavírus-járvány hatására bekövetkező erőteljes gazdasági visszaesés miatt – jelentősen romlott. A járvány által teljes egészében érintett második negyedévben mintegy 103 000 fővel dolgoztak kevesebben, mint 2019 azonos időszakában (KSH, 2020).

2. Kormányzati és vállalati munkapiaci szakpolitika koronavírus-járvány idején

Ennek résznek az első fejezete a munkapiacjal kapcsolatos szakpolitikai eszközök 2019 júniusa és 2020 májusa között végbement, főbb szabályozási változásait foglalja össze, beleértve a koronavírus-járvány kapcsán 2020 első felében meghozott intézkedéseket. Az intézmények terén a legfontosabb változást az új szakképzési törvény elfogadása jelentette, amely a szakközépiskolákat és technikusi szakképzettséget biztosító technikumokká, a szakközépiskolákat pedig szakmát adó szakképző iskolákká alakítja át. A tanulók a képzés első időszakában az ágazathoz kapcsolódó alapozó képzésben vesznek részt, majd ezután választanak a tanulható rokonszakmák közül. A törvény alapján a duális képzésben a tanuló-szerződést munkaszerződés váltja fel, az Országos Képzési Jegyzék (OKJ) helyett pedig bevezetik a Szakmajegyzéket, amely alapján az alapszakmákat kizárólag iskolai rendszerben lehet majd tanulni. A koronavírus-járvány miatt 2020 márciusától a szakképző intézményekben digitális munkarendet vezettek be, a szintvizsgákat pedig elhalasztották.

A munkaerőpiaci támogatások terén a minimálbér 2020-as emelésével a hozzá kötött támogatások összege is nőtt. A koronavírus-járvány gazdasági hatásainak ellensúlyozására több munkaerőpiaci szolgáltatást is bevezettek, ilyen például a kilenchrészes munkabérré igénybe vehető, 0,1 százalékos kamatozású munkahelymegtartó célú hitel, a felnőttképzésben részt vevők számára is elérhető Diákhitel Plusz, illetve az ingyenes online informatikai képzés.

Az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök az elmúlt évhez hasonlóan a közfoglalkoztatás leépítését, a kisgyermeket nevelők munkaerőpiacra lépésének segítését, a vállalkozóvá válás támogatását és a munkaerőpiaci alkalmazkodóképesség növelését célozták meg. A koronavírus-járvány hatására azonban a 2020-ra eredetileg előirányzott, közfoglalkoztatásra szánt keretösszeget bővítették, valamint többféle bértámogatási konstrukciót vezettek be a veszélyhelyzet időszakára vonatkozóan. 2020-ban tovább emelkedett a minimálbér és a garantált bérminimum összege.

A második fejezet az Európában bevezetett munkaerőpiaci hatású eszközöket tekinti át. A koronavírus-járvány terjedése a leginkább érintett szektorokban a rendezvények elmaradása, a korlátozó intézkedések és a leállások miatt a munkaerő-kereslet jelentős csökkenésével járt. Mindemellett a döntéshozóknak és az érintett vállalkozásoknak a munkavállalók – megbetegedések, betegápolás vagy

otthoni oktatás miatti – munkából való kiesését is kezelniük kellett. Az egyes európai országokban számos különböző típusú és mértékű intézkedést vezettek be a hatások ellensúlyozására, amelyek között kirajzolódnak olyan eszközök, amelyek több ország válságkezelésében is megjelennek. Összevetve a Magyarországon elérhető támogatásokat az Európában bevezetett intézkedésekkel, azt láthatjuk, hogy a magyar eszközök elsősorban a munkahelymegtartás különböző típusait érintették, míg a munkanélküliek támogatása nem, a munkából kiesők támogatása pedig csak kismértékben jelenik meg az intézkedések között.

A fejezet harmadik része az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (GVI) 2020 tavaszi féléves vállalati konjunktúra adatfelvétele alapján a hazai vállalkozások koronavírus-járvánnyal kapcsolatos érintettségét, a járvány gazdasági hatásaira adott reakcióit, válságkezelési eszközeit mutatja be. Az elemzés alapján jelentős különbségek rajzolódtak ki a Magyarországon működő vállalkozások között abban a tekintetben, hogy milyen mértékben érintették őket a koronavírus-járvány gazdasági következményei. Leginkább a tevékenységükben konkrétan (járványügyi intézkedések) vagy áttételesen (keresletcsökkenés a korlátozásokkal összefüggésben) nagymértékben akadályozott cégek kerültek nehéz helyzetbe. A legsúlyosabb hatások a mikro- és kisvállalkozásokat, illetve a szolgáltatások területén működő cégeket érték. Az otthoni munkavégzés az adatok alapján a hazai vállalkozások nagy része számára inkább kényszerrel jellemezhető, és sok esetben a tevékenység jelentős korlátozásával járt együtt. A kijárási korlátozások időszakában készült adatfelvétel azt mutatja, hogy a kialakuló válsághelyzetben a vállalkozások közel egyharmada néhány hét alatt súlyos helyzetbe került, felmerülő problémáikat költségeik jelentős csökkentésével igyekeztek megoldani, ami mind a létszámváltozások, mind a bérlétszám változása tekintetében megmutatkozik.

3. Közelkép

Az ideai Közelkép az egészségi állapot, az egészségügyi ellátások igénybevétele és a munkaerőpiaci helyzet (gazdasági aktivitás, foglalkoztatás, keresetek, munkapiaci körülmények) közötti kapcsolatot járja körül. Az 1. és 2. fejezet leíró elemzést nyújt az egészségi állapot és a foglalkoztatottság magyarországi összefüggéseiről európai összehasonlításban, valamint elemzi a mortalitás és morbiditás, illetve a hálapénz és a magánegészségügy igénybevételének munkapiaci, területi és társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségeit. A további fejezetek különböző élethelyzetek szerint mutatják be a munka és az egészség kétirányú kapcsolatát. A 3. fejezet a foglalkoztatottak egészségével foglalkozik. A fejezet tanulmányai elemzik az egészségügyi kiadások munkajövedelem szerinti eltéréseit, a vállalati jellemzők és az egészségi állapot közötti összefüggéseket, a munkahelyi balesetek előfordulásának mértékét és ágazatok közötti különbségeit, továbbá a korábbi évek táppénzszabály-szigorításainak ösztönzési hatásait. A 4. fejezet az egészségügyet mint munkáltatót vizsgálja az egészségügyi dolgozók

egészségén és az orvosok külföldre vándorlásán keresztül. Az 5. fejezet témája a munkanélküliség egészségre gyakorolt hatása. A fejezet kitér a gazdasági válságok és az állásvesztés következményeire, illetve speciálisan a közép-kelet-európai rendszerváltásokat követő gazdasági sokkok hosszú távú egészségi hatásaira is. A 6. fejezet az egészségi állapot és az öregségi nyugdíjba vonulás kétirányú kapcsolatát elemzi, illetve bemutatja az életvégi palliatív ellátások iránti igény növekedésének munkaerőpiaci összefüggéseit. A 7. fejezet a megváltozott munkaképességű munkavállalók munkapiaci helyzetét, illetve a rokkantsági és a rehabilitációs ellátások szabályozásában bekövetkezett változások hatásait elemzi. A 8. fejezet témája a fiatal korosztály, és az egészségi sokkok iskolázottságra gyakorolt hatását, valamint a munkaerőpiaci helyzet tinédzserkori gyermekvállalással való kapcsolatát vizsgálja.

A Közelkép a koronavírus-járvány második hulláma alatt került nyomdába, így még természetesen nem vállalkozhattunk a járvány egészségügyi, munkapiaci, gazdasági és oktatási következményeinek teljes körű elemzésére. A 9. fejezetben ugyanakkor megpróbálunk egy általános leírást nyújtani a járvány során felmerülő egészségügyi-munkapiaci döntési dilemmákról, valamint a legújabb rendelkezésre álló adatok alapján rövid elemzést adunk az első hullám munkaerőpiaci hatásairól.

4. Statisztikai adatok

Ez a fejezet a korábbi években kialakult szerkezetben részletes információt ad a rendszerváltozás óta eltelt időszak alapvető gazdasági folyamatairól, a népesség, a munkapiaci részvétel, a foglalkoztatás, a munkanélküliség, az inaktivitás, a bérek, az oktatás, a munkaerő-kereslet, a regionális különbségek, a migráció, a munkaügyi kapcsolatok, a jóléti ellátások jellemzőiről és néhány munkapiaci mutató nemzetközi összehasonlításáról. Ebben a részben megjelenő adatoknak két fő forrása van: egyrészt a Központi Statisztikai Hivatal rendszeres intézményi, illetve lakossági típusú munkaügyi adatgyűjtése: munkaerő-felmérése (MEF), intézményi munkaügyi statisztikája (IMS), munkaerőmérés (MEM). Másrészt a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat regisztere és az általa lebonyolított adatgyűjtések: regisztrált álláskereső adatbázisa (NFSZ REG), rövid távú munkaerőpiaci prognózis (PROG), bértarifa-felvételek (BT), továbbá az NGM Munkaügyi Kapcsolatok Információs Rendszere (MKIR). Ezekről az adatforrásokról a statisztikai blokk végén részletesebb információk találhatóak. A két legnagyobb adatszolgáltatón kívül az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóságtól származnak az öregségi és rokkantsági nyugdíjakkal és ellátásokkal kapcsolatos adatok. Továbbá egyes táblázatok és ábrák elkészítéséhez a KSH, a NAV és az Eurostat online adatbázisait használtuk. A táblázatok és ábrák Excel-formátumban letölthetők az alattuk szereplő linkek segítségével. A 2000-től kiadott Munkaerőpiaci tükröben publikált munkapiaci folyamatokat leíró táblázatok teljes anyaga elérhető a http://adatbank.krtk.mta.hu/tukor_kereso honlapon.

5. Munkapiaci kutatások – válogatott bibliográfia, 2019–2020

A Munkaerőpiaci tükör idei kötetébe a 2019. évben megjelent publikációkból válogatunk. A bibliográfia a magyar munkapiac jellemzőivel foglalkozó fontos hazai és külföldi szakirodalomra: könyvekre, folyóiratokra, műhelytanulmányokra, statisztikai kiadványokra és nemzetközi szervezetek munkapiaci témájú kiadványaira terjed ki. Az összegyűjtött tételeket kiegészítettük a koronavírus-járvány munkaerőpiaci hatásait feldolgozó legfrissebb, 2020. októberig megjelent, szakirodalmi válogatással. A korszerű bibliográfiakészítés elveit követve, igyekeztünk mindenütt megadni a művek elektronikus elérhetőségét is. Igyekeztünk arra, hogy bibliográfiánkban a kötet témaköréhez kapcsolódó releváns publikációkat a hazai szakirodalom esetében lehetőség szerint a legteljesebben feltárjuk. A külföldi irodalom bősége miatt, erősen válogatva, csak az angol nyelvű kiadványokat szemléztük. Arra törekedtünk, hogy az összegyűjtött irodalmat könnyen áttekinthető, informatív módon csoportosítsuk.

* * *

A szerkesztőbizottság tagjai megköszönik a *Magyar Tudományos Akadémia*, a *Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont*, a *Pénzügyminisztérium*, a *Központi Statisztikai Hivatal*, a *Magyar Államkincstár*, a *Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő*, az *Oktatási Hivatal*, a *Nemzeti Adó- és Vámhivatal*, a *Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet*, az *MKIK Gazdaság és Vállalkozáskutató Intézet munkatársainak*, az *MTA Emberi Erőforrások Gazdaságtana Tudományos Bizottsága* tagjainak a szükséges információk összegyűjtésében, ellenőrzésében, a kötet szerkesztésében, az egyes részanyagok elkészítésében és megvitatásában végzett munkájukat. A kötet nem jöhetett volna rétre a *KRTK Adatbank* munkatársainak kiemelkedő és elkötelezett szakmai munkája nélkül. Köszönetet mondunk az *Eötvös Loránd Kutatási Hálózatnak* a kiadvány anyagi támogatásáért.